

Добрила ПОПОВИЋ-ГАЈ

ПЕЧАТ СТЕФАНА СТРАЦИМИРА

За изборку Нумизматичко-епиграфског одељења — отсек за сфрагистику — набављен је печат од олова са натписом на једној и представом на другој страни. Обзиром да је патина којом је печат био прекивен показивала знаке корозије, печат је очишћен и конзервиран¹.

а) натпис у пет реди:

+СФР / АГІССТЕ / ФАН8Т8 / СТРАЗН / МНР8 /

(+ Σφραδισ Στεφάνου τοῦ Στρατζημήρου)

Натпис је оивичен кругом.

б) Св. Стефан Првомученик стоји, обучен у одело архиђакона. У десној руци држи кадионицу, а у левој дарохранилницу. У пољу десно изнад дарохранилнице слово, једино остало од имена светитеља. Цела представа је оивичена кругом, делимично очуваном, а као и на страни са натписом рађен је у техници гранулације.

Pb. Пречник 30 mm дебелина 4 mm тежина 28,19 gr

Печат је кроз средину пробушен куда је пролазила трака којом је печат био везан уз товељу. Место налаз/није познато. Печати од олова (буле) рађени и употребљавани у Византији, били су у употреби и у земљама Стефана Немање. Са натписом на једној и представом на другој страни св. Стефана Првомученика, као заштитника српске државе Немањића, рађених за Стефана Немању, и овај печат несумњиво припада личности из куће Немањића. Натпис јасно одређује личност. Печат припада Стефану Страцимиру, брату Стефана Немање. У историји о њему нема много података. У повељама се помиње као брат Стефана Немаље и зна се да је подигао цркву посвећену Успењу Богородице, познате под именом „Богородица градачака“, на Западној Морави, а на месту данашњег Чачка². На основу познијих дубровачких хроника помињу се кнез Страцимир и Мирослав, као браћа Немањина у борбама око освајања Дубровника и острва Корчуле. Корчула је по традицији при-

¹ На конзервацији печата радио је Александар Стојковић, виши конзерватор Центра за конзервацију Народног музеја.

² Жиречек-Радонић, *Историја Срба* I, 151; Душанка Ранковић-Вучићевић, *Прилог проучавању Богородице Градачке*, Зборник Народног музеја, Чачак, књ. I, 1969, 17—23.

падала хумским владарима. Међутим, како острвљани нису хтели да се покоравају својим владарима, Страцимир је кренуо у напад, али би побеђен и приморан да се повуче. Непосредно после овог догађаја уследили су преговори и кнез Страцимир је са својом браћом Стефаном Немањом и кнезом Мирославом, ослободио Корчулу свих обавеза према хумским владарима. Нешто касније, 1186. г, помиње се Страцимир поред свог брата Мирослава, а у уговору, који је Стефан Немања склопио са Дубровчанима. После неуспелих покушаја Стефана Немање да Дубровник потчини, склопа уговор о миру и новим везама са Дубровчанима у коме се помињу и његова браћа, кнез Страцимир и кнез Мирослав. Три године касније 1189. г., приликом пролаза Крсташа, који су се, на челу са Фридрихом, I упутили низ Дунав, преко Београда ка Нишу, дочекао их је Стефан Немања са својим братом Страцимиром и великом пратњом у Нишу. У току разговора који је Стефан Немања водио са царем Фридрихом, I, тражећи у њима савезнике за даљу борбу против Византије, истако је да је са својом браћом Страцимиром и Мирославом, освојио Ниш и читаву нишку област, као и подручје до Сердикe³. Извори више не помињу Страцимира, тако да других података и нема. Његово име се појављује у документима, али потпис нам није остао сачуван јер за сада његове повеље и нема. Овде на овом печату, по први пут налазимо забележено његово званично име Стефан Страцимир. Испред личног имена има и име Стефан. Данас знамо да употреба овог имена не почиње са Стефаном Немањом, већ да се јавља много раније, још у IX в. Поред Стефана Немање, у другој половини XII в. ово име стављају испред свог личног имена и Немањин брат Мирослав и њихов синовац Првослав. Натписом на овом печату, потврђује се и претпоставка да га је носио и кнез Страцимир⁴. Касније ће се ово име јавити као саставни део титуле крунисаног краља (венчаног), а према прчкој речи *стефанос* (*στέφανος*) која значи венац⁵.

У свим аутентичним изворима помињу се браћа Стефана Немање, кнез Мирослав и кнез Страцимир. У уговору о миру са Дубровчанима, закљученом 27. септембра 1186. г. називају се ... *comitis Strazimiri et comitis Mirosclavi* ..., титулом кнез⁶. За кнеза Мирослава знамо да је поред титуле кнез имао и име Стефан и да је добио на управу област Захумље. За кнеза Страцимира чије је име као старијег брата, у изворима увек на првом месту, и који носи исту титулу као и кнез Мирослав, претпоставља се да је владао областима око Западне Мораве. Вероватно, да је то био можда и један од разлога, због којих је Стефан Страцимир присуствовао сусрету Стефана Немање и Фридриха I. У сваком случају, он је с правом носио име Стефан, које је у ово време добијано са влашћу, а тиме би било потвр-

³ Јиречек-Радонић, *Историја Срба* I, 152—160. Јованка Калић, *Борбе и тековице Великог жупана Стефана Немање*, *Историја српског народа* I, 253—262.

⁴ Светислав Мандић, *Црте и резе*, Београд — „Слово Љубве“, 15.

⁵ Мирјана Ђоровић-Љубинковић, *Одраз култа св. Стефана у српској средњовековној уметности*, *Старинар* N. С., књ. XII, 1961.

⁶ Стојан Новаковић, *Законски споменници српских држава средњег века*, књ. V, Београд 1912, 132.

ђено и његово владање у извесним областима државе Стефана Немање.

Друга страна печата, носи обележје државно-правног карактера и као и на свим познатим печатима куће Немањића, претставу св. Стефана Првомученика, заштитника српске државе Стефана Немање. Обучен у одело архиђакона, стоји држећи у рукама своје атрибуте: у десној кадионицу, а у левој дарохранилницу. Представа овог светитеља неоспорно доказује да печат припада члану куће Немањића. Истовремено, иконографски као најстарији пример српске уметности средњег века (II половина XII в.), са очуваном претставом ликовно обрађеног светитеља, затим примерима кадионице и дарохранилнице, омогућава проучавање српске материјалне културе, овог најранијег периода.

Што се тиче датирања печата, који је уједно и доказ да је постојала повеља кнеза Стефана Страцимира, о којој нажалост још ништа не знамо, може се предпоставити да је настао у периоду и између 1180—1190. г. То је период коме припада највећи број очуваних извора у коме се помиње кнез Страцимир, брат Стефана Немање. Са последњим податком из 1189. г. Љ. Ковачевић и претпоставља да је Страцимир и умро у првој половини 1190⁷. г. У овом раздобљу је и Стефан Немања проширио територију своје државе, средно управне прилике у својој земљи, а тиме и ударио темеље дипломатичкој пракси, очигледно веома развијеној, а која се одвијала у традицијама Византије.

A SEAL WITH THE INSCRIPTION „STEFAN STRACIMIR”

The numismatic collection of the National Museum has been enlarged by a new seal, the inscription of which shows that it belonged to Stefan Stracimir, the brother of the Great Zupan Stefan Nemanja*. This is the first surviving inscription where Stacimir has the name Stefan, which is a proof that he had power over certain regions. The seal is of lead and has been conserved at the National Museum. According to type, it belongs to the Byzantine seals dating from the first half of the XII century. It is perforated in the middle where a ribbon passed to tie it to a charter. The reverse depicts St. Stephen the First Martyr, standing in the robes of an archdeacon holding the symbols of his office in his hands.

Dobrila Popović-Gaš

⁷ Љ. Ковачевић, *Неколико питања о Стефану Немањи*, *Глас СКА* LVIII, 49.